

تاریخ نشر در انترنیت:

پانزدهم ماه اکتوبر سال میلادی 2011

وزن شعر و ترانه

درس دهم

لینک های درسهای گذشته

http://www.taraqi.eu/Wazne%20Sher%20D1%20B1.pdf	درس اول بخش اول ←
http://www.taraqi.eu/Wazne%20Sher%20D1%20B2.pdf	درس اول بخش دوم ←
http://www.taraqi.eu/WazneSherD2.pdf	درس دوم ←
http://www.taraqi.eu/WazneSherD3.pdf	درس سوم ←
http://www.taraqi.eu/WazneSherD4.pdf	درس چهارم ←
http://www.taraqi.eu/WazneSherD5.pdf	درس پنجم ←
http://www.taraqi.eu/WazneSherD6.pdf	درس ششم ←
http://www.taraqi.eu/WazneSherD7.pdf	درس هفتم ←
http://www.taraqi.eu/WazneSherD8.pdf	درس هشتم ←
http://www.taraqi.eu/WazneSherD9.pdf	درس نهم ←

در این درس برخی از سلسله ها را به ترتیب بررسی نموده و از آنها اوزان ممکن را به دست می آوریم.

1 - سلسله شماره 2 را بررسی میکنیم:

سلسله شماره 2																B1	
∞	...	15	14	13	12	11	10	9	8	7	6	5	4	3	2		1
		—	U	U	—	U	U	—	U	U	—	U	U	—	U		U
		دم	ق	ب	دم	ق	ب	دم	ق	ب	دم	ق	ب	دم	ق	ب	

در گام نخست، از این سلسله بی پایان، هجاهای 1 تا 12 را انتخاب می کنیم. وزن زیر به دست می آید:

نام عروضی ↓					تقطیع عروضی ↓					نام وزن به سیستم نو ↓		
متدارک مخبون					فعلن فعلن فعلن					B1(1)		
12	11	10	9	8	7	6	5	4	3	2	1	
—	U	U	—	U	U	—	U	U	—	U	U	

ب	ق	دم	ب	ق	دم	ب	ق	دم	ب	ق	دم
<p>نمونه شعر چگلی صنمی که دلم ببرد / پس از آن به عنا و بلا سپرد (المعجم)</p>											
چ	گ	لی	ص	ن	می	ک	د	لم	ب	ب	رد
پ	س	زان	ب	ع	نا	و	ب	لا	س	پ	رد
<p>داکتر پرویز نائل خانلری درباره این وزن چنین ابراز نظر کرده است: «به این وزن در فارسی شعر بسیار نیست و اگر هست به تکلف ساخته اند و اصولاً چون در زبان فارسی شماره هجای بلند دو برابر هجای کوتاه است، این وزن با کلمات فارسی جور در نمی آید و هرگز بر این وزن شعر خوب نمی توان گفت.»</p>											

اما با استفاده از اختیارات شاعری، از این وزن میتوان شعر و ترانه ساخت.

در شعر و ترانه به زبان فارسی، پذیرفته شده که دوهجای کوتاه پی در پی (U U)، معادل یک هجای دراز (—) است. اگر در وزن بالا [B1(1)] هجای کوتاه 1 و 2، 4 و 5، 7 و 8، 10 و 11 به صورت اختیاری به یک هجای دراز تبدیل شوند، در وزن سخته گی رخ نمی دهد به شرطی که هجای دراز 3، 6، 9 و 12 تغییر نخورند. این موضوع را در یک مثال تشریح می کنیم:

<p>در ترانه های فلمی</p> <p>نیم قاره هند (کشورهای بنگله دیش، هندوستان، پاکستان و شری لانکا) چندین نمونه را سراغ داریم که از وزن B1(1) به شکل زیر استفاده شده است: هجا های دراز 3، 6، 9 و 12 تغییر نمی خورند اما هجای کوتاه 1 و 2، 4 و 5، 7 و 8، 10 و 11 به صورت اختیاری به یک هجای دراز تبدیل میشوند.</p> <p>نمونه</p> <p>در یکی از ترانه های فلم بادل سال 1951 چنین آمده است: http://www.youtube.com/watch?v=XGmz404pR_4</p> <p>می راهی بَتک نی والا هو کوی کیا جانی مَتِ وا لاهو یی مست گتا میری چادر هی یی درتی میرا بستر هی می راتِ می دِنِ کا اُجا لا هو کوی کیا جانی مَتِ وا لاهو ...</p> <p>تقطیع می کنیم:</p>												
12	11	10	9	8	7	6	5	4	3	2	1	B1(1)
—	U	U	—	U	U	—	U	U	—	U	U	
دم	ق	ب	دم	ق	ب	دم	ق	ب	دم	ق	ب	

می راه بتک نی والا هو									
—	—	—	—	—	U	U	—	—	—
هو	لا	وا	نی	تک	بَ	هَ	را	می	
کوی کیا جانی مت وا لاهو									
—	—	—	U	U	—	—	—	U	U
هو	لا	وا	تِ	مَ	نی	جا	کیا	یِ	کُ
یی مست گتا میری چادر هی									
—	U	U	—	U	U	—	U	U	—
هی	رِ	دَ	چا	رِ	مَ	تا	کَ	تِ	مس
یی درتی میرا بستر هی									
—	U	U	—	—	—	—	—	—	—
هی	رِ	تِ	بس	را	می	تی	در	یی	
می رات می دن کا اُجالا هو									
—	—	—	U	U	—	U	U	—	—
هو	لا	جا	اُ	کَ	دِن	مَ	تِ	را	می
کوی کیا جانی مت وا لاهو									
—	—	—	U	U	—	—	—	U	U
هو	لا	وا	تِ	مَ	نی	جا	کیا	یِ	کُ
امید است ترانه سازان فارسی زبان، از این تجربه شاعران نیم قاره هند برای ساختن ترانه و شعر در زبان فارسی استفاده کنند.									

در گام دوم، از این سلسله بی پایان [B1]، هجاهای 1 تا 9 را انتخاب می کنیم. وزن زیر به دست می آید:

نام عروضی				تقطیع عروضی				نام وزن به سیستم نو ↓	
؟				فعلن فعلن فعلن				B1(2)	
9	8	7	6	5	4	3	2	1	
—	U	U	—	U	U	—	U	U	
دم	ق	ب	دم	ق	ب	دم	ق	ب	
نمونه									
دل من به دغا ببری / چه دغا و دغل پسری (المعجم)									
ری	ب	ب	غا	د	ب	من	ل	د	
ری	سی	پ	غل	د	و	غا	د	چ	

2 - سلسله شماره 3 را بررسی میکنیم:

سلسله شماره 3																	
∞	...	15	14	13	12	11	10	9	8	7	6	5	4	3	2	1	B2
		—	—	U	—	—	U	—	—	U	—	—	U	—	—	U	
		دم	دم	ق	دم	دم	ق	دم	دم	ق	دم	دم	ق	دم	دم	ق	

در گام نخست، به ترتیب هجاهای 1 تا 12 را مد نظر گرفته یک وزن دوازده هجایی درست می کنیم:

نام وزن به سیستم نو ↓												تقطیع عروضی ↓												نام عروضی ↓											
B2(1)												فعولن فعولن فعولن												مقارب مثنی سالم											
1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11	12	1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11	12	1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11	12
U	—	—	U	—	—	U	—	—	U	—	—	ق	دم	دم	ق	دم	دم	ق	دم	دم	ق	دم	دم	ق	دم	دم	ق	دم	دم	ق	دم	دم	ق	دم	دم
نمونه																																			
جهانا چه بد مهر و بد خو جهانی / جو آشفته بازار بازارگانی (منوچهری)																																			
جَ	ها	نا	چ	بد	مهـ	رُ	بد	خو	جَ	ها	نی	جَ	آ	شف	ت	با	زا	رِ	با	زا	ر	گا	نی	جَ	ها	نا	چ	بد	مهـ	رُ	بد	خو	جَ	ها	نی
نمونه دیگر																																			
نکوهش مکن چرخ نیلوفری را / برون کن ز سر باد خیره سری را (ناصر خسرو)																																			
ن	کو	هش	م	کن	چر	خ	نی	لو	ف	ری	را	ن	رون	کن	ز	سر	با	د	خی	ره	س	ری	را	ن	کو	هش	م	کن	چر	خ	نی	لو	ف	ری	را
نمونه دیگر																																			
ز سودای چشم تو تا کام گیرم / دو عالم فروشم دو بادام گیرم (؟)																																			
ز	سو	دا	ی	چش	می	تُ	تا	کا	م	گی	رم	ز	عا	لم	ف	رو	شم	دُ	با	دا	م	گی	رم	ز	سو	دا	ی	چش	می	تُ	تا	کا	م	گی	رم
نمونه دیگر																																			
ندارم به دل دیگر ارمان خدایا / که در پای جانان دهم جان خدایا (؟)																																			
ن	دا	رم	ب	دل	دی	گَ	رر	مان	خ	دا	یا	ن	دا	رم	ب	دل	دی	گَ	رر	مان	خ	دا	یا	ن	دا	رم	ب	دل	دی	گَ	رر	مان	خ	دا	یا

یا	دا	خ	جان	هم	د	نان	جا	ی	پا	در	ک
----	----	---	-----	----	---	-----	----	---	----	----	---

در گام دوم، به ترتیب هجاهای 1 تا 11 را مد نظر گرفته یک وزن یازده هجایی درست می کنیم:

نام عروضی ↓				تقطیع عروضی ↓				نام وزن به سیستم نو ↓			
متقارب مثنیٰ محذوف				فعولن فعولن فعل				B2(2)			
11	10	9	8	7	6	5	4	3	2	1	
—	U	—	—	U	—	—	U	—	—	U	
دم	ق	دم	دم	ق	دم	دم	ق	دم	دم	ق	
<p>نمونه</p> <p>کنون رزم سهراب و رستم شنو / دگرها شنیدستی این هم شنو (فروسی)</p> <p>سراسر شاهنامه فردوسی به همین وزن سروده شده است.</p>											
نو	ش	تم	رس	ب	را	سَه	م	رز	نون	ک	
نو	ش	هم	این	ت	دس	نی	ش	ها	گر	د	
<p>نمونه دیگر</p> <p>صراحی دگر بارم از دست برد به من باز بنمود می دستبرد (حافظ)</p>											
بُرد	ت	دس	مَز	ر	با	گر	د	حی	را	ص	
بُرد	ت	دس	می	د	مو	بن	ز	با	من	ب	

به همین شیوه، یک وزن کوتاه تر نیز میتوان درست کرد:

نام عروضی ↓				تقطیع عروضی ↓				نام وزن به سیستم نو ↓			
(؟)				فعولن فعولن فعل				B2(3)			
8	7	6	5	4	3	2	1				
—	U	—	—	U	—	—	U				
دم	ق	دم	دم	ق	دم	دم	ق				
<p>نمونه</p> <p>نگارا کجایی بیا / به غربت از این پس میا</p>											
یا	ب	یی	جا	ک	را	کا	ن				
یا	م	پس	زین	ا	بت	غر	ب				

بار دیگر سلسله شماره 3 را بررسی می کنیم:

سلسله شماره 3																
∞	...	15	14	13	12	11	10	9	8	7	6	5	4	3	2	1
			12	11	10	9	8	7	6	5	4	3	2	1		
		—	—	U	—	—	U	—	—	U	—	—	U	—	—	U
		دم	دم	ق	دم	دم	ق	دم	دم	ق	دم	دم	ق	دم	دم	ق

B2

در گام نخست، به ترتیب هجاهای 3 تا 14 را مد نظر گرفته یک وزن 12 هجایی درست می کنیم:

نام عروضی ↓						تقطیع عروضی ↓						نام وزن به سیستم نو ↓		
متدارک						فاعل فاعل فاعل فاعل						B2(3)		
12	11	10	9	8		7	6	5	4	3		2	1	
—	U	—	—	U		—	—	U	—	—		U	—	
نمونه شعر ای صبا صبح دم چون رسی سوی او حال من عرضه ده با سگ کوی او (مشتاق)														
او	ی	سو	سی	ر	چون	دم	ح	صب	با	ص	ای			
او	ی	کو	گی	س	با	دی	ضی	عر	من	ل	حا			

در گام دوم، به ترتیب هجاهای 3 تا 11 را مد نظر گرفته یک وزن 9 هجایی درست می کنیم:

نام عروضی ↓						تقطیع عروضی ↓						نام وزن به سیستم نو ↓		
(؟)						فاعل فاعل فاعل فاعل						B2(4)		
9	8	7	6	5		4	3	2	1					
—	U	—	—	U		—	—	U	—					
نمونه چون به گلشن صبا بگذرد / بویی از زلف یار آورد (؟)														
رد	ذ	بگ	با	ص	شن	گل	ب	چون						
رد	و	را	یا	ف	زل	از	ی	بو						